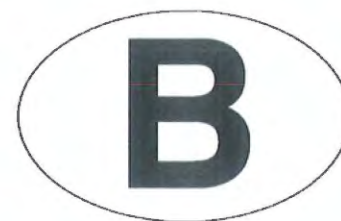

Dageraadplaats

Uitwerken van een beperkte studieopdracht voor een nieuwe aanleg van de Dageraadplaats te Antwerpen

28022005

B-architecten bvba

Borgerhoutsestraat 22/01 2018 Antwerpen België
t ++32(0)3 231 82 28 f ++32(0)3 231 92 49
info@b-architecten.be www.b-architecten.be

INHOUD

0	INLEIDING
1	OBSERVATIES
2	GROEN PLEIN
2.1	ANALYSE BESTAANDE BOMEN
2.2	HET VERHAAL VAN DE STADSBOOM
2.3	STADSARBORETUM EN DE DAGERAADPLAATS
3	VEILIG PLEIN
3.1	WIJKCIRCULATIE
3.2	AUTOVERKEER
3.3	OPENBAAR VERVOER
3.4	LOKAAL EN DIENSTVERKEER
3.5	VOETGANGERS EN FIETSVERKEER
4	ACTIEF PLEIN
4.1	ZONERING
4.2	CENTRALE ZONE
4.3	BOMENZONE
4.4	DIENSTZONE
4.5	FLEXIBELE ZONE
4.6	BUURTHAPPENINGS
4.7	PLEINVERLICHTING
4.8	PLEINMEUBILAIR
4.9	PLEIN MATERIALEN
5	PLANNEN EN SNEDES
5.1	PLAN BESTAANDE TOESTAND
5.2	PLAN NIEUWE TOESTAND
5.3	SNEDES
6	STAPPENPLAN
6.1	FASE 1 - 2005
6.2	FASE 2 - 2010
7	KUNSTINTEGRATIE
8	GLOBALE RAMING
9	PRESENTATIE FLA

Aanbestedende overheid:
District Antwerpen
Lange Gasthuisstraat 21
2000 Antwerpen

0 INLEIDING

B-architecten heeft voor deze opdracht haar team versterkt met Fondu Landscape Architects. Het team staat in nauw contact met de buurtbewoners en afgevaardigden van het wijkcomité 'Zurenborg'.

Dit projectvoorstel is het resultaat van een intens ontwerpproces van ons studieteam. Dit voorstel is geen finaal plan of een nieuw ontwerp, maar is een eerste aanzet voor een **stappenplan** dat zal leiden tot een duurzaam stadsplein.

Graag willen we samen met de opdrachtgever 'Stad Antwerpen' en het 'District Antwerpen' de heraanleg van de Dageraadplaats verder vormgeven en realiseren. We hopen dat U in deze documenten de geestdrift en de creativiteit terugvindt waarmee wij aan dit voorstel werkten.

ARCHITECTUUR en STEDENBOUW

B-architecten bvba
Borgerhoutsestraat 22/01
B 2018 Antwerpen
t 03 231 82 28
f 03 231 92 49

BOMENSPECIALIST

Fondu Landscape Architects
Rerum Novarumlaan 122
B 2170 Merksem
t 03 231 53 95
f 03 232 78 82

1 OBSERVATIES

'De Dageraadplaats is het kloppend hart van Zurenborg. Verschillende gebruikers en culturen ontmoeten er elkaar dagelijks en zorgen voor een bruisend levendige plek. Naast de nodige technische verbeteringen en onderhouds werken dient er aan de Dageraadplaats liefst zo weinig mogelijk te gebeuren. Een bescheiden aanpak dringt zich op.'

(motivering van B-architecten bij de kandidaatstelling voor Dageraadplaats bij Open Oproep nr 7)

'De directe aanleiding voor de heraanleg van de Dageraadplaats is de bedenkelijke staat van de verharding, de chaotische verkeersafwikkeling op en rond het plein en de gezondheidsproblematiek van de bomen.'

(Uit de eerste briefing van 04 11 2004)

De Dageraadplaats is een dorpsplein in Antwerpen. Het staat in het collectieve geheugen van iedere buurtbewoner en Antwerpenaar gegrift als het bruisende centrum van Zurenborg : na school verzamelen kinderen en ouders zich rond de speelzone en op de talrijke terrassen, jongeren komen er basketten of voetballen, op donderdag is de markt met het kippenkraam de aantrekkingspool, 's middags wordt er geluncht door zakenlui, 's avonds gegeten in de verschillende restaurants, tot in de vroege uurtjes de cafés bezocht, ...

Het doen en laten op de Dageraadplaats wordt in belangrijke mate mee bepaald door de buurtbewoners en de zeer actieve wijkcommités. Verschillende initiatieven op het plein vinden trouwens hun oorsprong bij één van de buren: De dageraadloop van de leefschool 'de Dageraad', de competities van de basketbalvereniging, de voetballende jongeren of de Zuppa's, het 'hart voor de wijk'-project, de acties voor het behoud van de pleinwerker Musti, de rommelmarkten, ...

Het is dan ook noodzakelijk om alle voorstellen en/of wijzigingen aan de Dageraadplaats te overleggen met de betrokken buurtbewoners. Het stappenplan werd reeds met hen besproken.

Uit de gesprekken met de buurtbewoners blijken de twee belangrijkste aandachtspunten voor de heraanleg het maximale behoud van het bomenbestand en de veiligheid van de spelende kinderen (tussen de speelzone en de terrassen) aan de noordzijde van het plein.

Bij de vorige aanleg van het plein is men bovendien niet voldoende bedachtzaam omgesprongen met het bestratingsmateriaal. Er werd gekozen voor een tegel met een maximale toegelaten belasting van 3.5 ton. Enkel al door

de wekelijkse belasting van de wagens van de marktkramers (tot 14 ton!) zijn bijna alle tegels gebarsten.

DE AANDACHTSPUNTEN VOOR HET STAPPENPLAN:

De Dageraadplaats is en blijft een groen plein

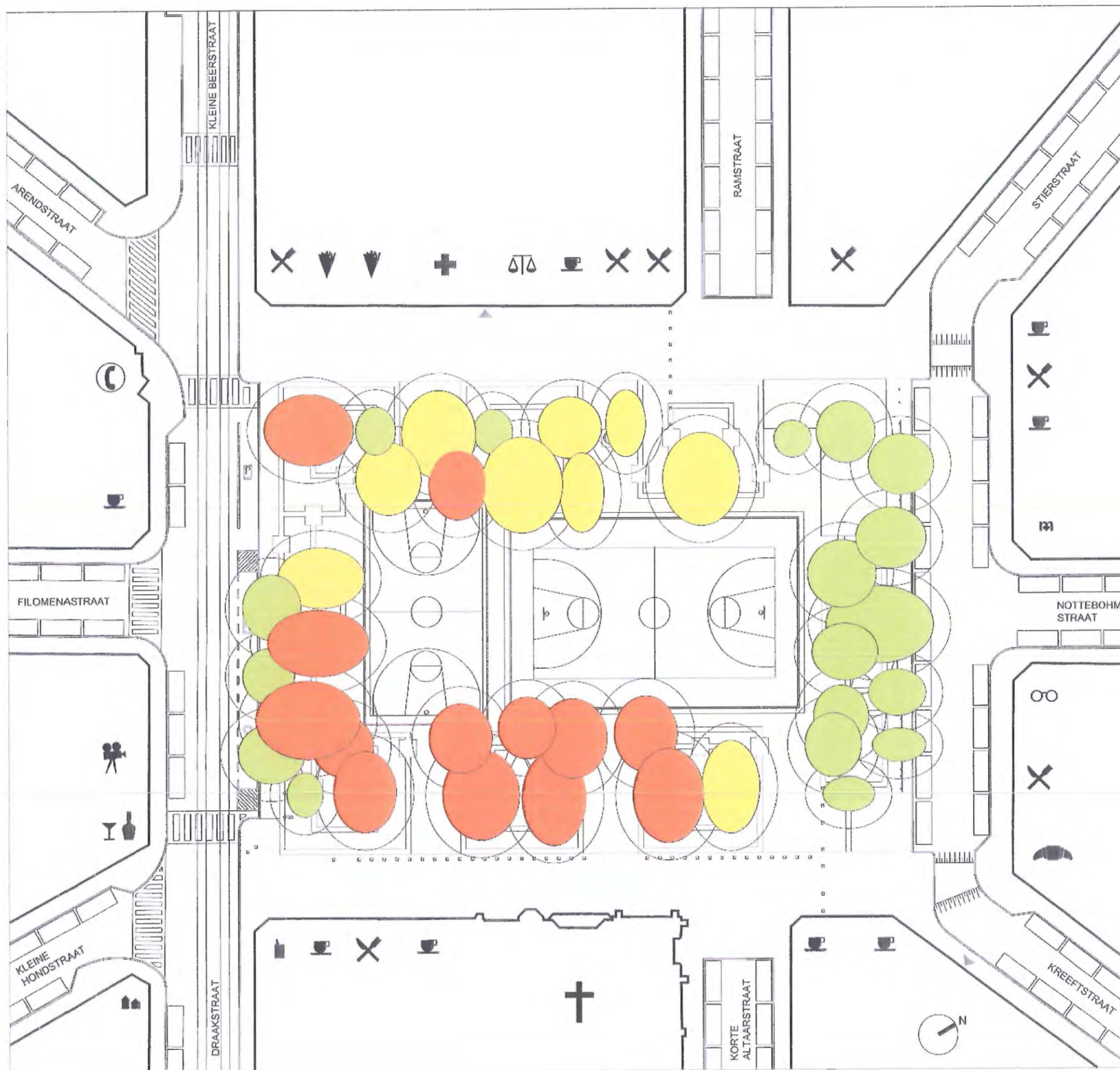
De Dageraadplaats wordt een veiliger plein

De Dageraadplaats blijft een actief plein

2.1 ANALYSE BESTAANDE BOMEN

Het beeld van de Dageraadplaats wordt vandaag in belangrijke mate bepaald door de bestaande bomen. De bestaande Paardenkastanjes op de Dageraadplaats bevinden zich in verschillende gezondheidstoestanden.

De staat van de bomen is in drie categorieën ingedeeld: slechte bomen, matige bomen en goede bomen.

De matige tot slechte gezondheidstoestand waarin de meeste bomen zich vandaag bevinden, komt door :

* Onder het zandcunet bevindt zich op een diepte van +/- 20 cm een laag gebroken basalt. Dit is grotendeels de oorzaak voor het opdrukken van de verharding. Omdat de wortels niet door deze laag kunnen groeien, wordt het zandcunet doorworteld. Een kleine hoeveelheid niet verdicht puin in de bodem is op zichzelf geen probleem. Tussen het puin bevinden zich genoeg poriën die nodig zijn voor wortelgroei. Bij grote hoeveelheden verdicht puin kunnen stabiliteitswortels moeilijk worden gemaakt, omdat lengte en diktegroei van wortels wordt belemmerd. Door deze 'oppervlaktewortels' worden tegels naar boven geduwd.

* De overlevingskansen van de paardenkastanjes zijn relatief laag door de beschadigde wortels (door de marktwagens) en door de verhouding kroonprojectie/ beschikbare oppervlakte grond.

* De bomen zijn in het verleden verkeerd gesnoeid; hierdoor rotten ze in.

- slechte bomen
- matige bomen
- goede bomen

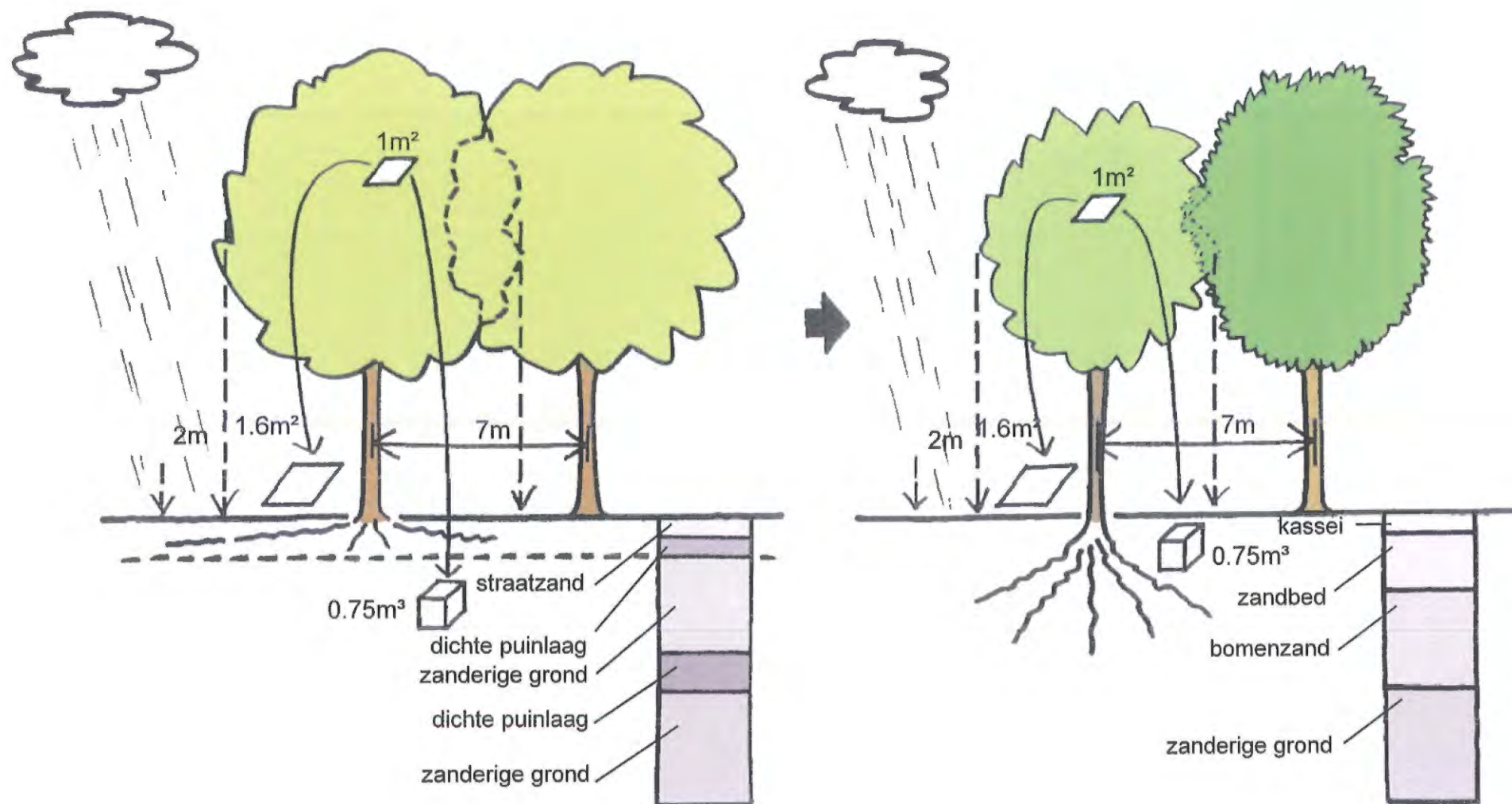

2.2 HET VERHAAL VAN DE STADSBOOM

EEN GEZONDE BOOM

De randvoorwaarden voor een gezonde boom zijn :

- * Voor 1m^2 bladerdek (projectie) heb je $1,6\text{m}^2$ waterdoorlatende grond nodig.
- * Voor 1m^2 bladerdek heb je $0,75\text{m}^3$ wortelgrond nodig.
- * De fijne wortels zoeken het water in de zone van +/- 2m buiten de kroonprojectie.
- * Eén jonge boom planten in een bomenrij van volwassen bomen is te vermijden. Hij heeft weinig overlevingskansen.
- * Geen oude bomen planten omwille van de hoge kostprijs en jonge bomen passen zich beter aan nieuwe omgevingsfactoren aan.
- * Het is niet aangewezen eenzelfde soort boom te planten op dezelfde plaats omwille van gevaar voor tropisme, schimmels, zwammen, ziektes, ...

PAARDENKASTANJES EN DE DAGERAADPLAATS VANDAAG

Paardenkastanjes hebben een kroonprojectie van +/- 80m^2 . De huidige 40 bomen hebben dus minimaal 5.120m^2 waterdoorlatende grondoppervlakte nodig hebben. Voor 56 Paardenkastanjes, die er normaal zouden moeten staan, is dat 7.168m^2 .

Vandaag is er slechts 2.800m^2 'waterdoorlatende' grondoppervlakte op de Dageraadplaats.

Om op een duurzame wijze bomen aan te planten op de Dageraadplaats is het belangrijk om, naast een doorgevoerde bodemverbetering, boomsoorten te kiezen die een betere verhouding hebben tussen het kroonvolume en de benodigde waterdoorlatende grondoppervlakte.

2.3 STADSARBORETUM EN DE DAGERAADPLAATS

Negen verschillende boomsoorten zijn geselecteerd om aangeplant te worden op de nieuwe Dageraadplaats: de Amberboom, de Plataan, de Amerikaanse Linde, de kleinbladige Linde, de Olm, de Witte Paardenkastanje, de Boomhazelaar, de Els en de Amerikaanse Es.

Al deze bomen samen, op eenzelfde afstand geplaatst als nu (7m), hebben een goede verhouding tussen kroonvolume en benodigde waterdoorlatende grondoppervlakte. Verder verdragen deze soorten de stedelijke atmosfeer (lage grondwaterspiegel, luchtpollutie...) goed tot zeer goed.

Door deze verschillende soorten door elkaar te gebruiken zullen de bomen op de Dageraadplaats in de toekomst verschillende geuren (door de bloesems) en kleuren (groene - gele - oranje - rode bladeren) hebben, net als de gebruikers van het plein.

Een groene afspiegeling van de multiculturele wijk Zurenborg.

Witte Paardenkastanje

aesculus hippocastanum

hoogte: 28 - 20 m

kroonbreedte: 10 - 12 m

herfstkleur: geel bruin

steriel, geen vruchten

witte bloemen

Olm

ulmus columella

hoogte: 15 - 20 m

kroonbreedte: 6 m

herfstkleur: geel

gevleugelde vruchten

lichtgroene bloemen

Amerikaanse Linde

tilia americana redmond

hoogte: 12 - 20 m

kroonbreedte: 6 - 7 m

herfstkleur: geel

kleine ronde vruchten

lichtgele bloemen

Kleinbladige Linde

tilia cordata 'rancho'

hoogte: 10 - 15 m

kroonbreedte: 6 m

herfstkleur: geel

ronde vruchten

gele, roomkleurige bloemen

Oosterse Plataan

platanus orientalis 'minaret'

hoogte: 8 - 12 m

kroonbreedte: 7 m

herfstkleur: geel

bolvormige vruchten

bleekgroene trosbloemen

Els

alnus spaethii

hoogte: 15 - 20 m

kroonbreedte: 7 m

herfstkleur: geel

eivormige vruchten

bruingele katjes

Oosterse Amberboom

liquidambar orientalis

hoogte: 7 - 10 m

kroonbreedte: 5 m

herfstkleur: rood bruin oranje

eivormige vruchten

geelgroene bloemen

Amerikaanse Es

fraxinus americana

hoogte: 18 m

kroonbreedte: 10 - 12 m

herfstkleur: rood bruin

gevleugelde vruchten

purpergroene bloemen

Boomhazelaar

corylus colurna

hoogte: 20 m

kroonbreedte: 8 m

herfstkleur: geel

hazelnooten

bruingele katjes

3.1 WIJKCIRCULATIE

De verkeersafwikkeling rond de Dageraadplaats is gebaseerd op het huidige ontwerp van het Wijkcirculatieplan.

Een belangrijke bekommernis vandaag is de relatie tussen de speelzone en de caféterrassen. Spelende kinderen steken soms plotseling de straat over naar hun ouders op de terrassen en kruisen het autoverkeer aan de noordzijde van het plein. Ook de mogelijkheid om het plein zomaar op te rijden met de wagen (vanuit Ramstraat) is voor de buurtbewoners terecht een struikelblok.

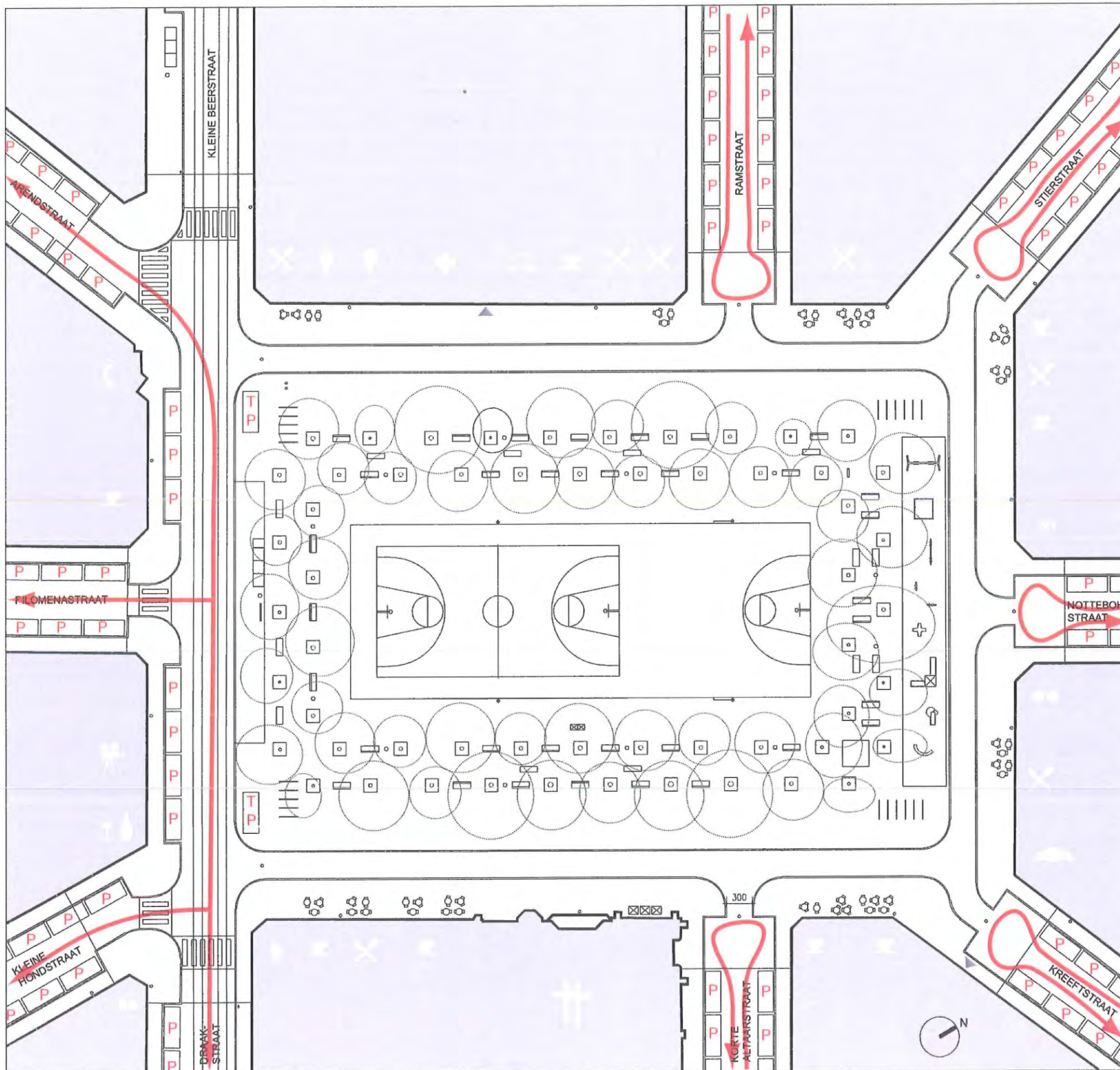

3.2 AUTOVERKEER

Het plein wordt volledig autoverkeersvrij gemaakt. De toegangen tot het plein vanuit de Stierstraat, Notebohmstraat, Kreeftstraat, Ramstraat en Korte Altaarstraat worden met 'verdwijnpaaltjes' afgesloten voor autoverkeer. Hierdoor kunnen kinderen vrij bewegen tussen de speelzone en de terrassen van de cafés.

Aan het einde van de Stierstraat, Notebohmstraat, Kreeftstraat, Ramstraat en Korte Altaarstraat worden keerpunten voorzien waar de auto's kunnen terugdraaien.

Aan de Draakstraat, in het verlengde van het bus/tramperon is er een zone voor stilstaand verkeer. Deze kan ingevuld worden als taxi-wachstrook, of als kortparkeerstrook voor klanten van de buurtwinkels.

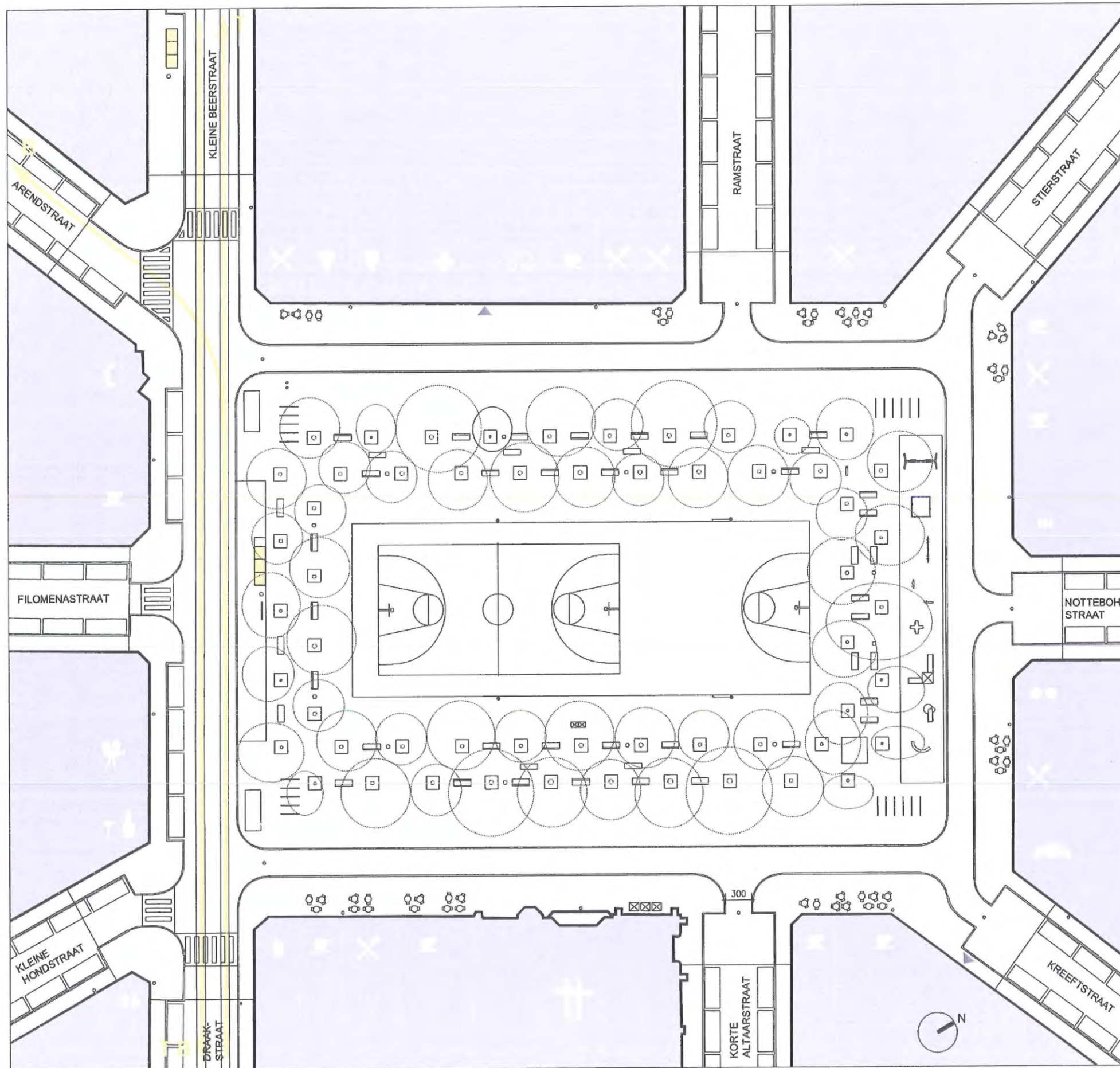

P parkeren
TP tijdelijk parkeren

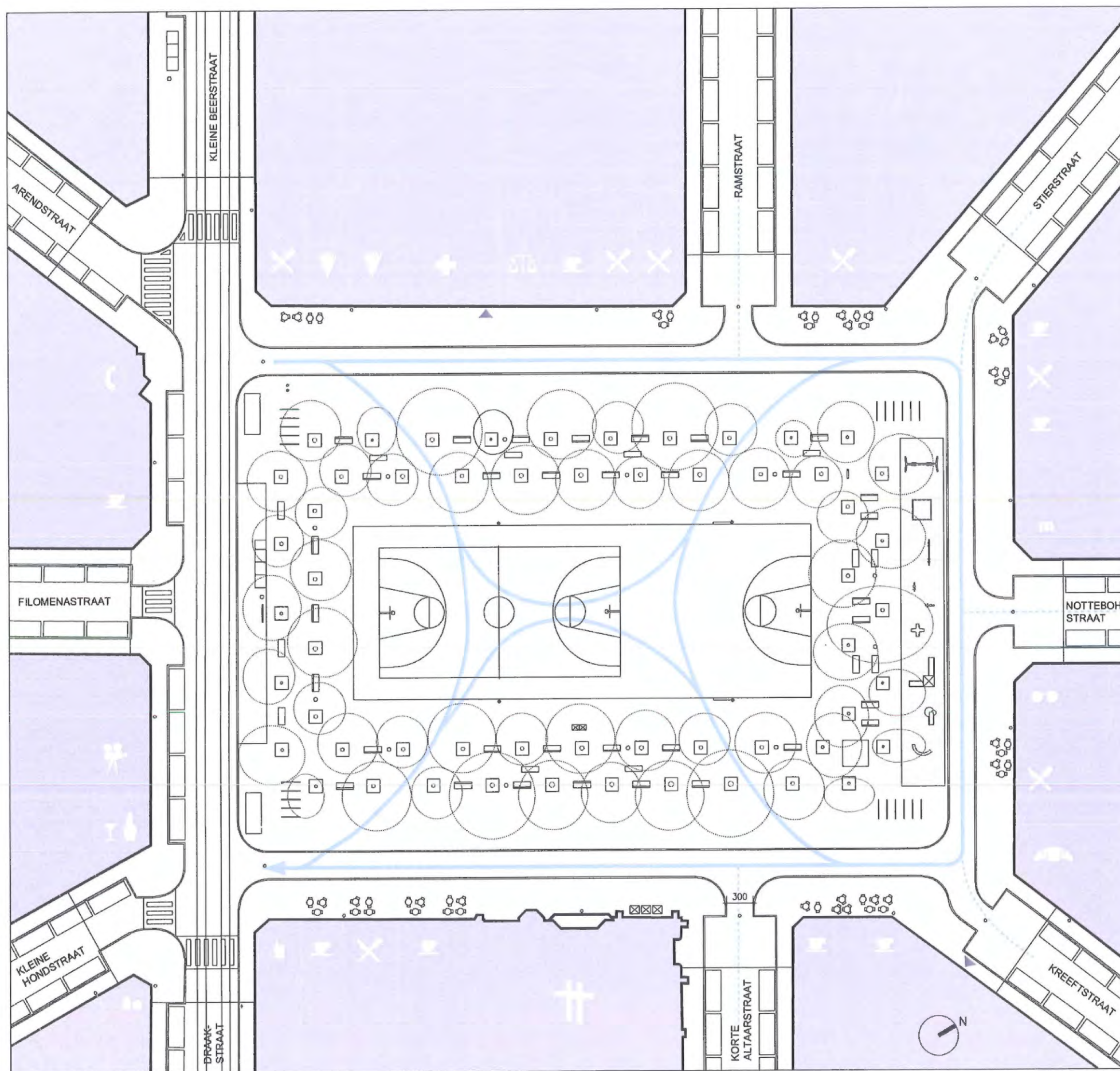
3.3 OPENBAAR VERVOER

Na overleg met de bevoegde diensten van de Lijn blijkt dat de huidige inplanting van de haltes niet zullen veranderen.

T tram
B bus

3.4 LOKAAL EN DIENSTVERKEER

Het lokaal en dienstverkeer kan nog steeds het plein oprijden. Hiervoor dienen wel de verdwijnpaaltjes geactiveerd te worden. Zo is ook de toegang naar de privé-parking aan de westzijde van het plein gegarandeerd.

Er zijn vier zones voorzien waar wagens tot op het midden van het plein kunnen rijden.

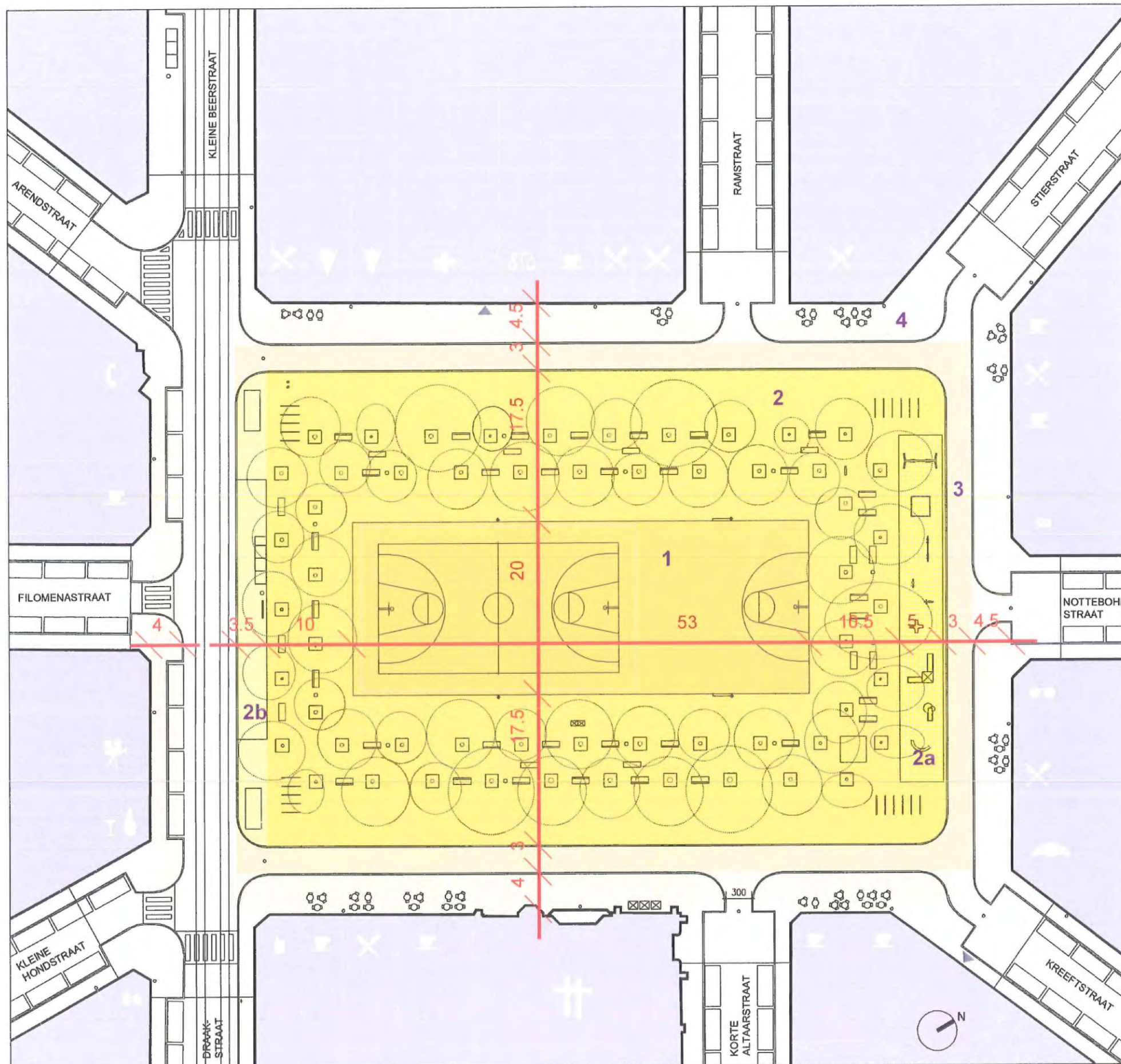
Het is evident dat ook handelaars en hun leveranciers toegang krijgen in overleg met de pleinbeheerder zodat er geladen en gelost kan worden.

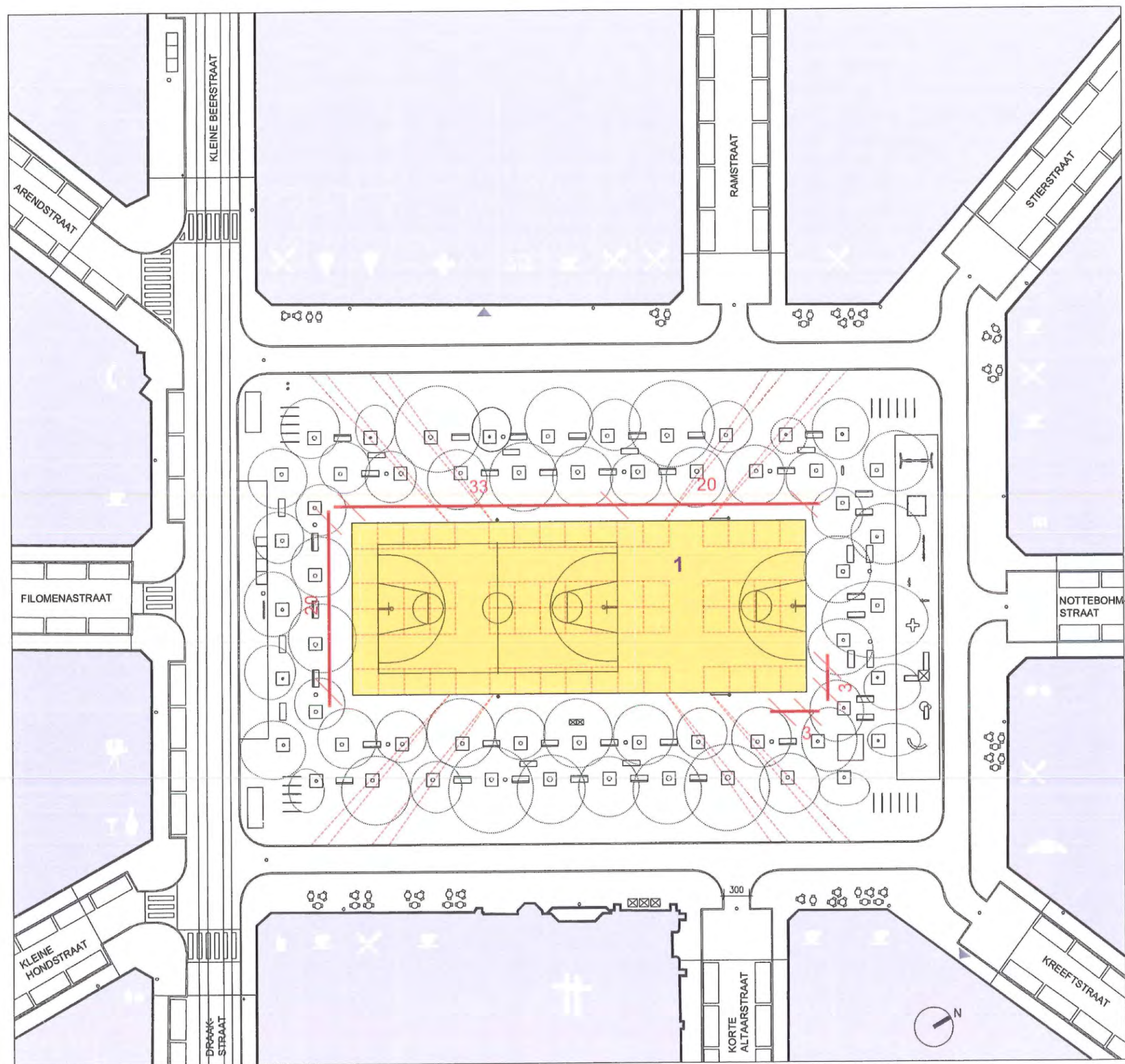
4.1 ZONERING

Op de Dageraadplaats zijn verschillende zones te onderscheiden. Deze zones zijn op een subtiële manier van elkaar onderscheiden. Door het constante materiaalgebruik (exclusief de sportzone) ligt er een vol tapijt van vlakke kasseien over de volledige Dageraadplaats. Door dit kleinschalig materiaal is er voldoende perforatie van water naar de bodem, en kunnen mogelijke herstellingen of aansluitingen (telefoon, kabel, water-, gas-, rioleringsleidingen) in tijd en ruimte probleemloos uitgevoerd worden.

- 1 centrale zone
- 2 bomenzone
- 2a speelzone
- 2b perronzone
- 3 dienstzone
- 4 flexibele zone

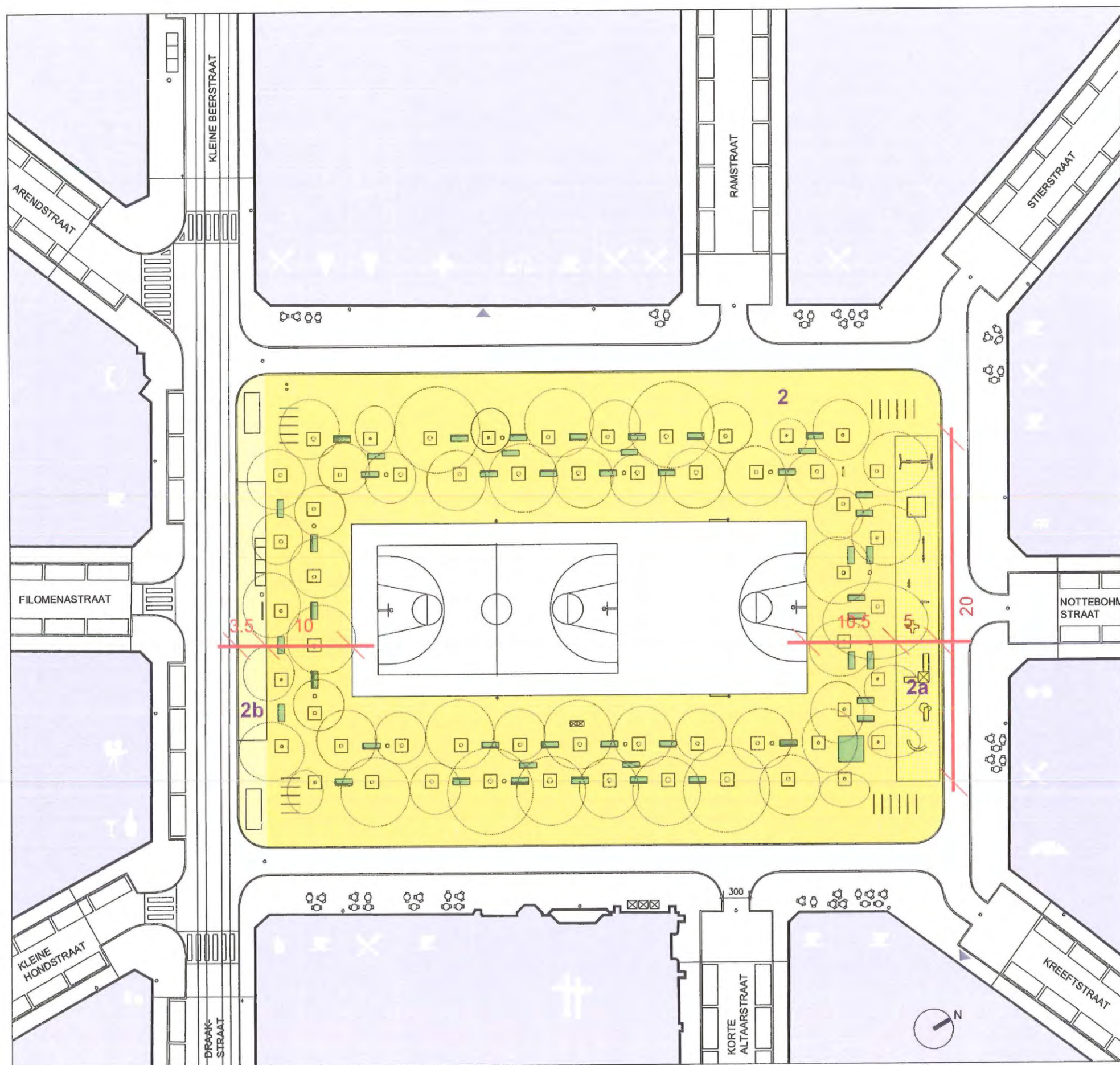
4.2 CENTRALE ZONE

In het midden van het plein, op het kruispunt van alle zichtassen van de omliggende straten, ligt de centrale zone. Deze bevat alle voorzieningen van een competitiebasketbalterrein, een oefenbasketzone, een voetbalplek, de 60 kavels voor de wekelijkse markt, de kermis of andere activiteiten. De doelen van de voetbalplek bevinden zich in de as van de Ramstraat en de Korte Altaarstraat (terrasvrij!). De centrale zone is uitgevoerd in waterdoorlatende asfalt met oranje coating.

1 centrale zone

4.3 BOMENZONE

De afmetingen van deze zone is bepaald volgens de kroonprojectie van de bomen. Deze afmetingen zijn zeer belangrijk voor de waterhuishouding van de bomen. Deze zone is volledig uitgevoerd met kasseien met vlakke bovenzijde. Onder de bomen staan banken en tafels in verschillende morfologiën.

In de bomenzone bevindt zich ook de Speelzone aan de noordzijde en de Perronzone aan de Draakstraat – Kleine Beerstraat.

De Speelzone is uitgevoerd met rubberen tegels (valbeveiliging). In overleg met de buurtbewoners zullen verschillende speeltoestellen geselecteerd worden.

De Perronzone ligt aan de zuidrand van het plein. Het perron ligt 16cm hoger dan het plein. Het hoogteverschil wordt subtiel in de pleinaanleg opgevangen. De perronzone bevat ook een schuilhuisje, een telefooncel en een zone voor kortparkeren.

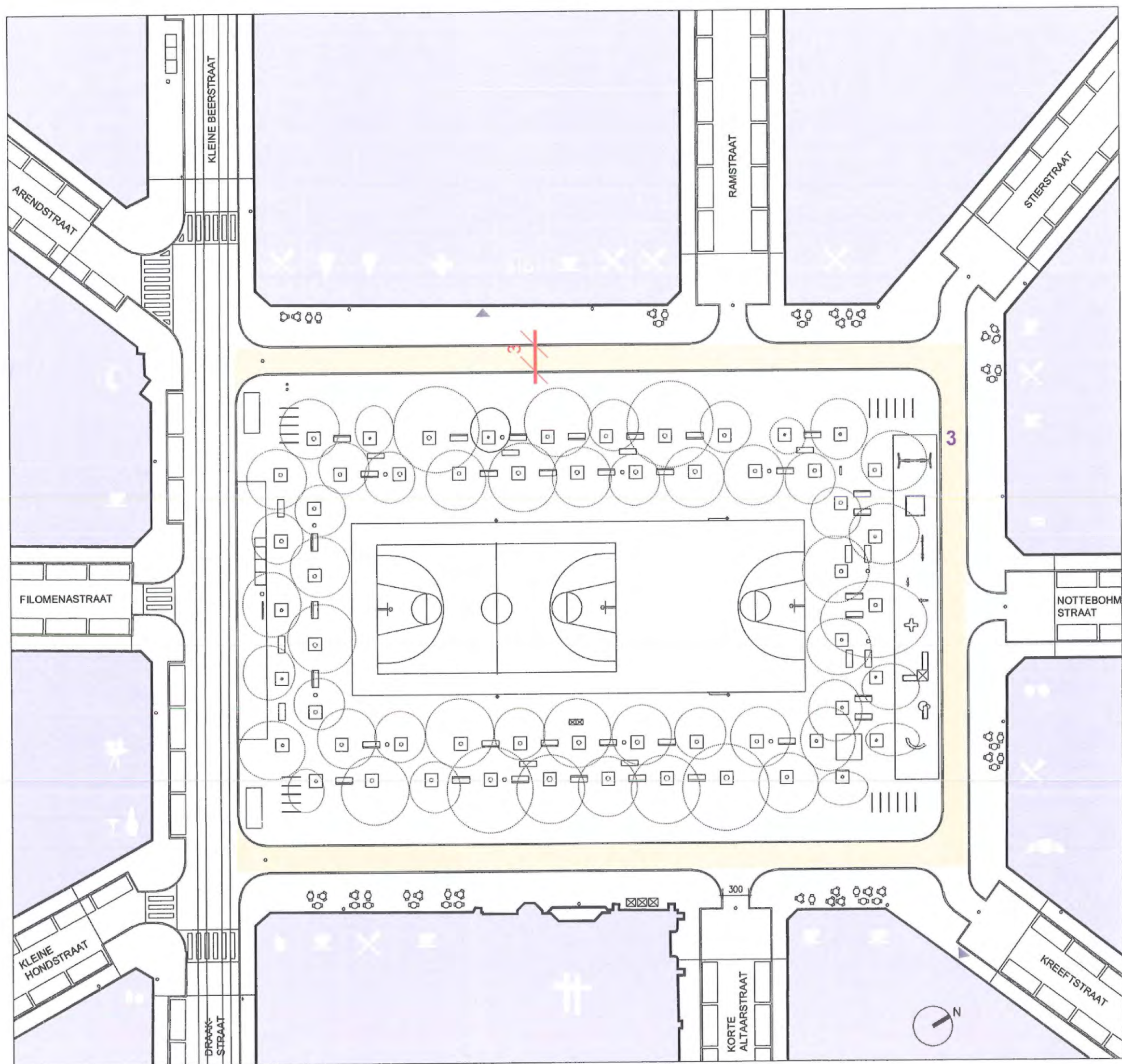

2 bomenzone

2a speelzone

2b speelzone

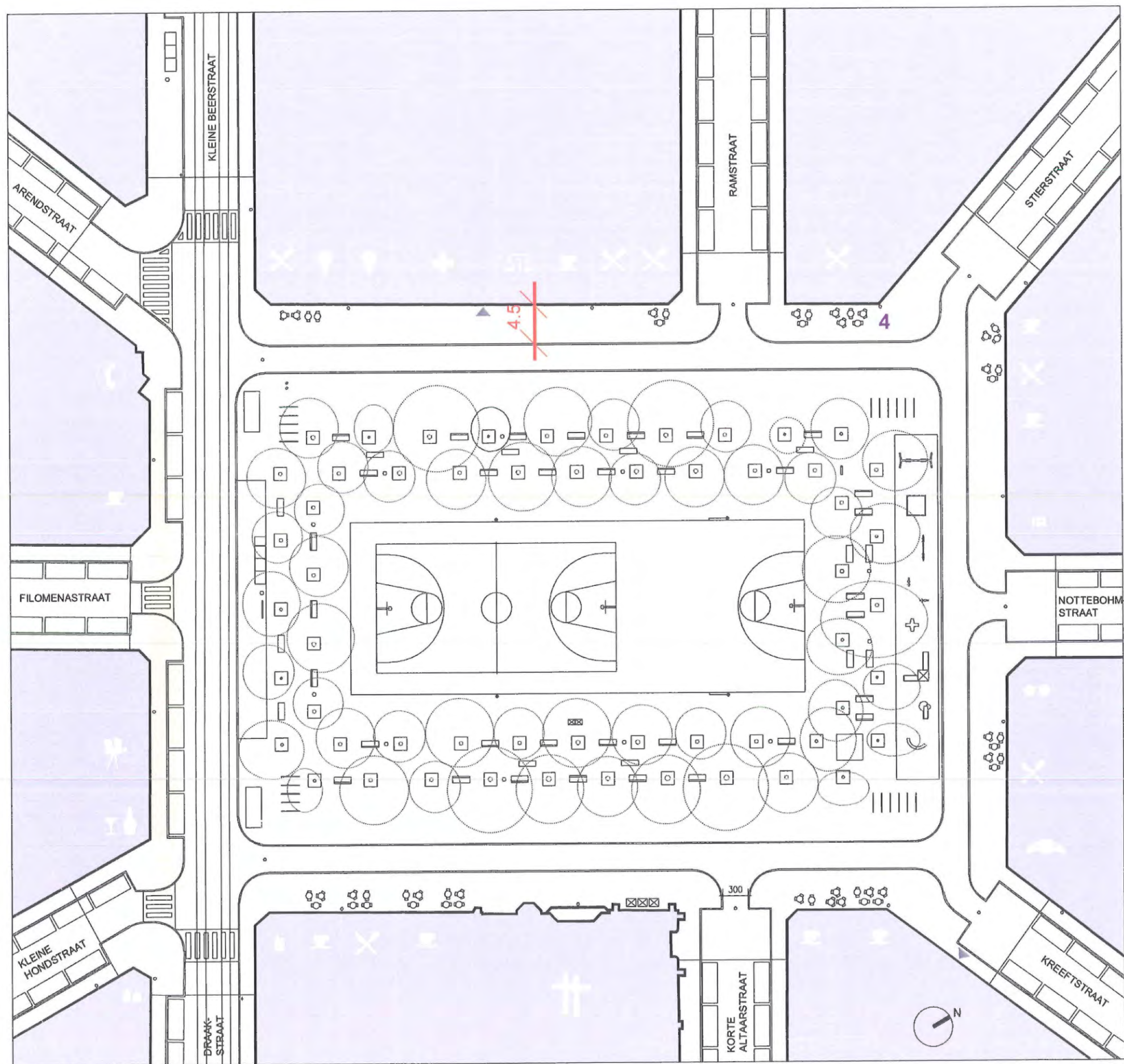

4.4 DIENSTZONE

Deze 3 m brede zone duidt de rijweg aan voor sporadisch autoverkeer van de pleinbewoners, marktkramers, huisvuilophaaldiensten, leveranciers handelaars, ceremoniewagens,... Deze dienstzone is bereikbaar vanuit alle omliggende straten, doch afgesloten met 'verdwinpaaltjes' om sluikverkeer te voorkomen.

3 dienstzone

4.5 FLEXIBELE ZONE

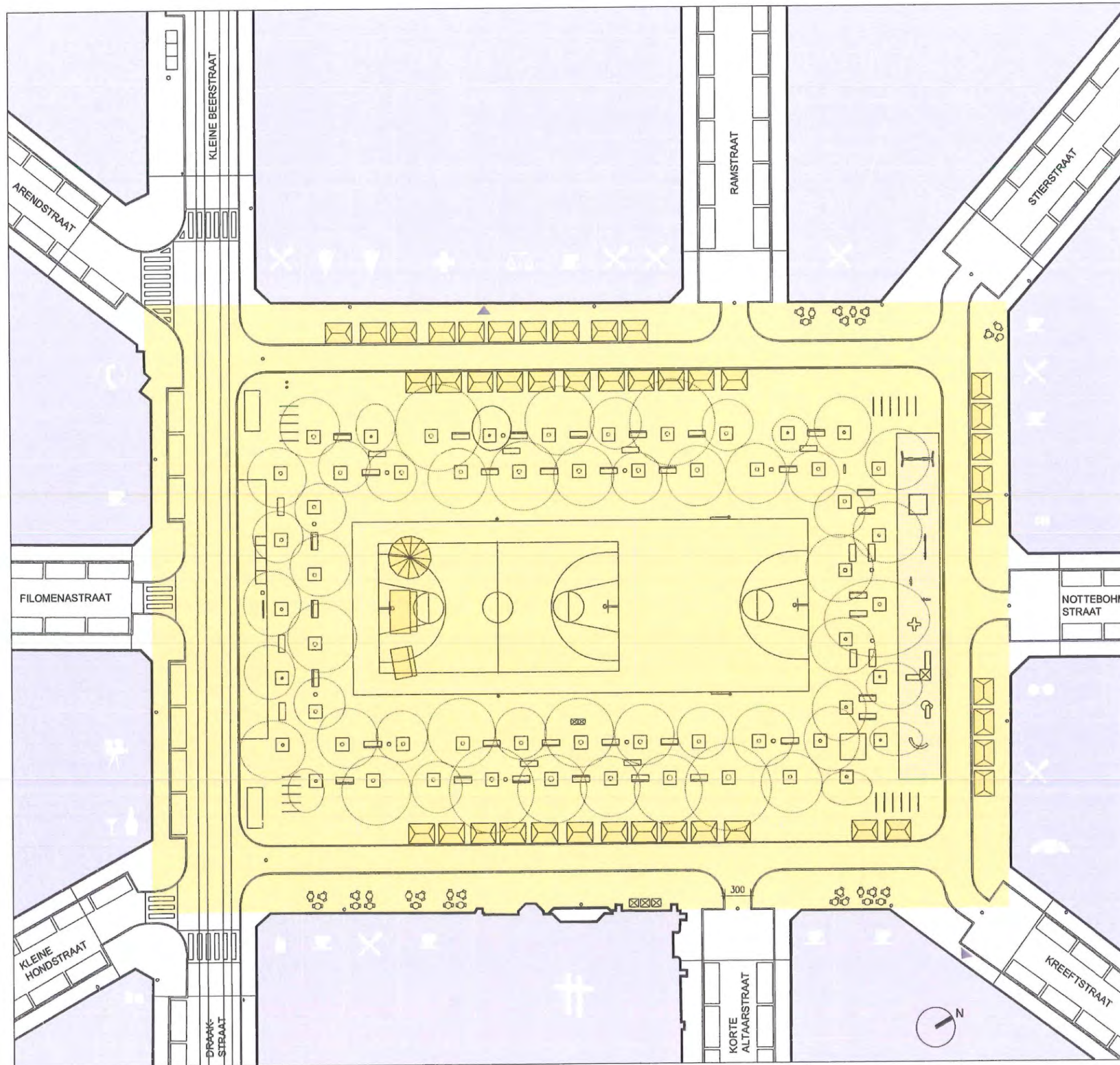
Deze 4,5 m brede zone aan de gevels van het plein zal wisselend ingevuld worden. Door de terrassen van de horecazaken, door buitenwinkelkramen van de handelaars of als brede trottoirs aan de woningen.

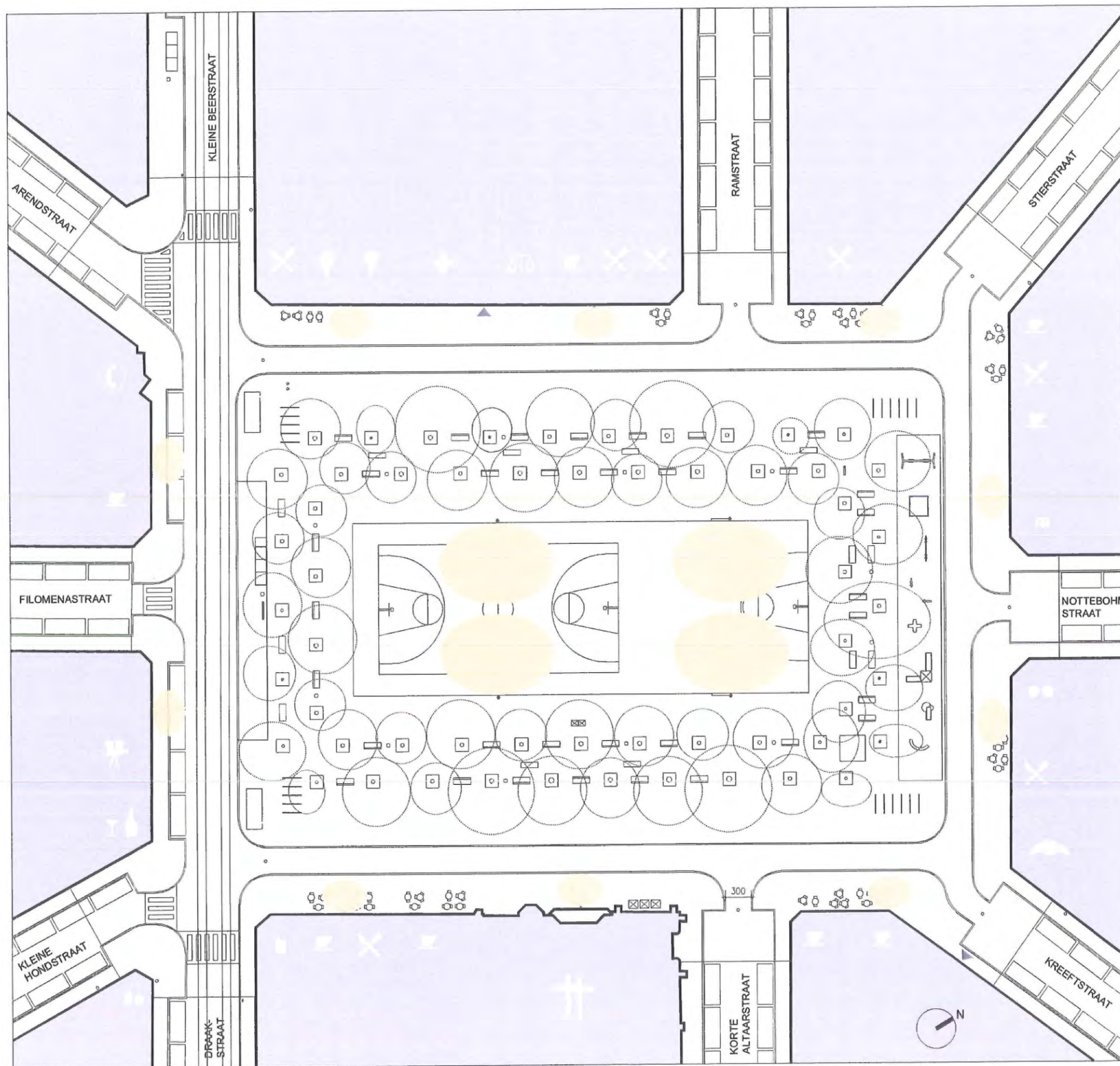
4 flexibele zone

4.6 BUURTHAPPENINGS

4.7 PLEINVERLICHTING

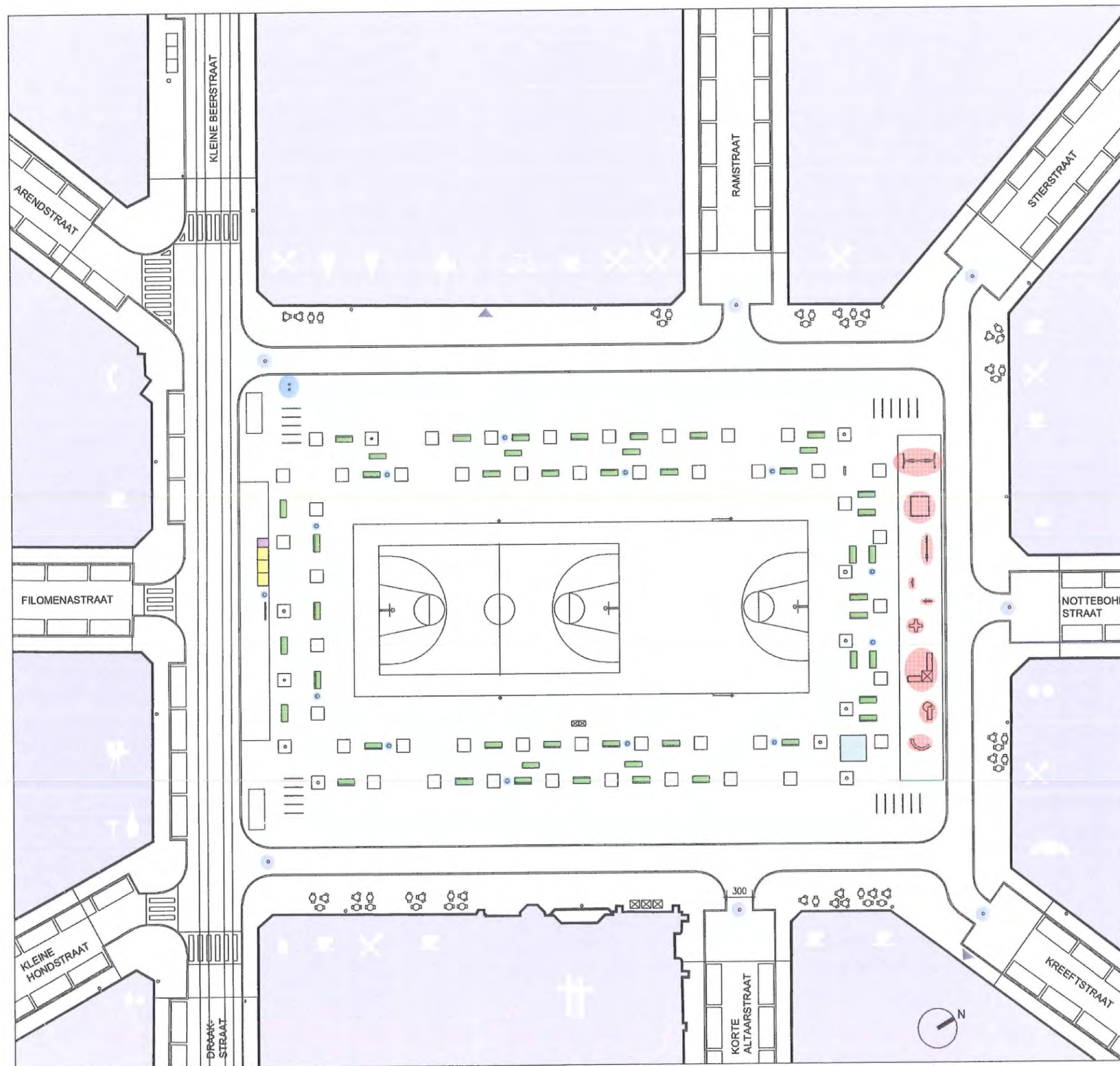
De verlichting van de Dageraadplaats wordt minimaal uitgewerkt. De centrale zone wordt verlicht met de verlichting van de sportzone. Hiervoor worden o.a. een combinatie gebruikt van doelen en verlichtingspalen.

De rij van typische Antwerpse 'wandarmaturen' tegen de gevels van de huizen wordt vervolledigd aan de kant van de kerk.

Door deze verlichting ontstaat er een boeiend spel van donkere zones (in de bomenzone) en lichte zones (in het midden en aan de randen) zonder de veiligheid in het ge-
drang te brengen.

4.8 PLEINMEUBILAIR

Uit de straatmeubilaris van de Stad Antwerpen worden de banken, fietsbeugels, glascontainers, vuilnisbakken, het drinkfonteinje, schuilhuisjes voor de perrons gekozen.

Het aantal zitplaatsen neemt enorm toe. In dit voorstel worden er 47 zitbanken, 13 vuilnisbakken, 22 dubbele fietsbeugels, 1 drinkfontijn, een minipodium en een verzonken glascontainer voorzien.

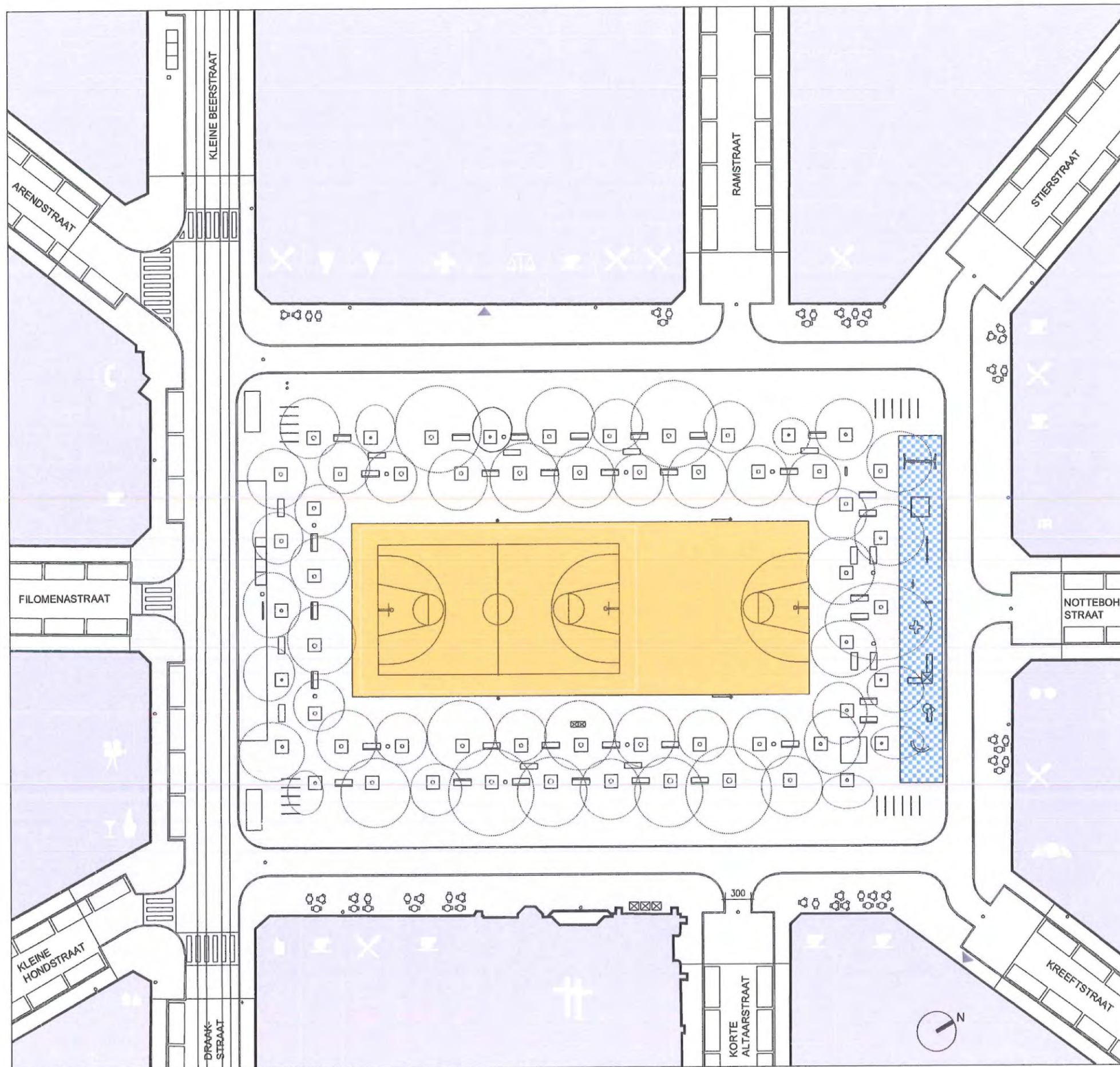
De glascontainer bevindt zich aan de Draakstraat-Kleine Beerstraat. Hierdoor kunnen personenwagens vlakbij stoppen op de kortparkeerzone om het glas te deponeren en kan de ophaalfirma de containers snel en efficiënt ledigen.

De speelmeubels voor de Speelzone wordt samen met afgevaardigden van het buurtcomité besproken. Belangrijk is dat er voor de kinderen een gedifferentieerd aanbod van activiteiten is voor de verschillende leeftijdsgroepen. De speeltoestellen zijn lineair opgesteld. Hierdoor ontstaat er een parcours van activiteiten waarbij de verschillende leeftijden naast elkaar kunnen ravotten zonder elkaar te hinderen.

4.9 PLEIN MATERIALEN

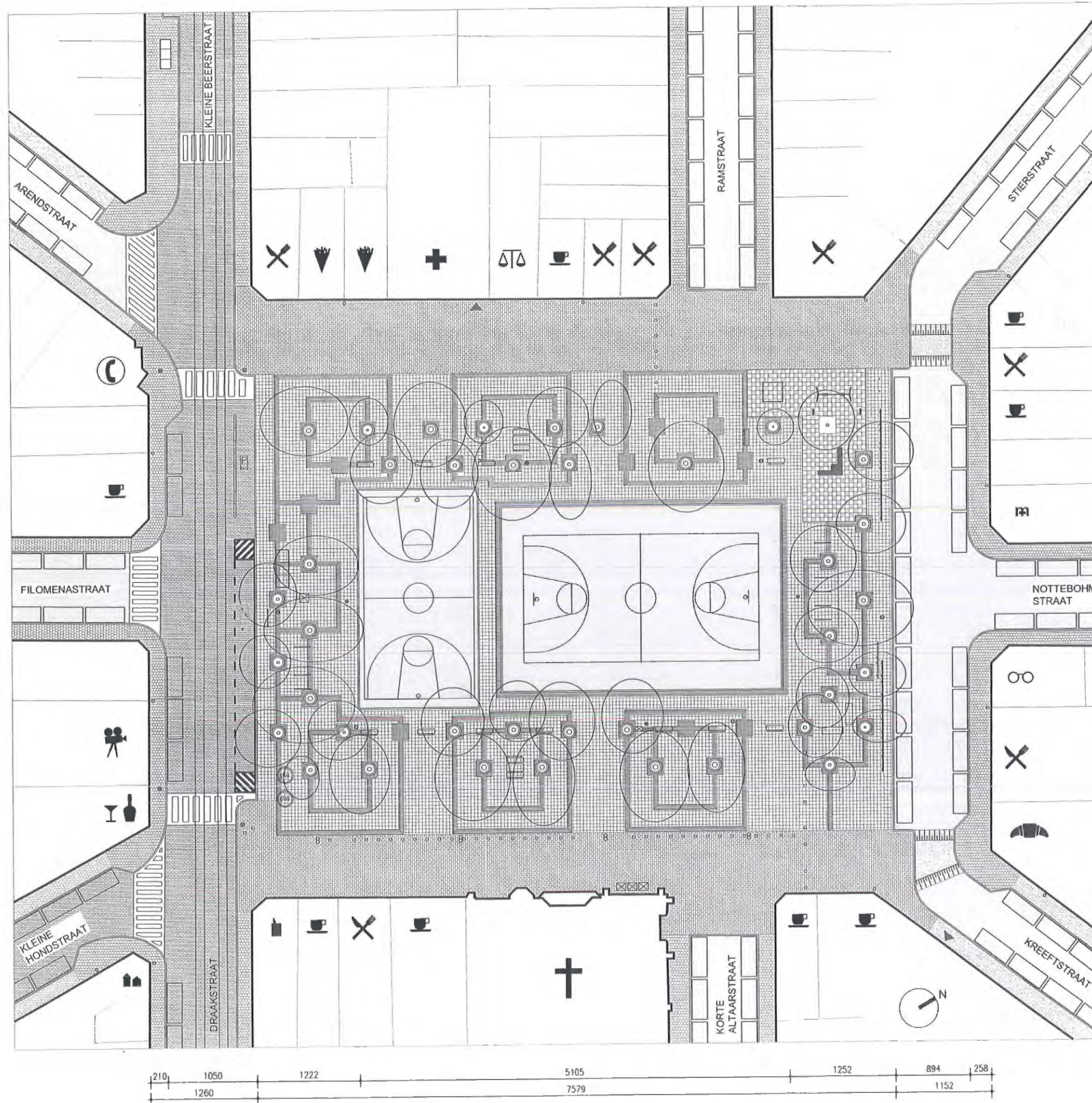
- 1 kasseien
- 2 asfalt
- 3 rubbertegels

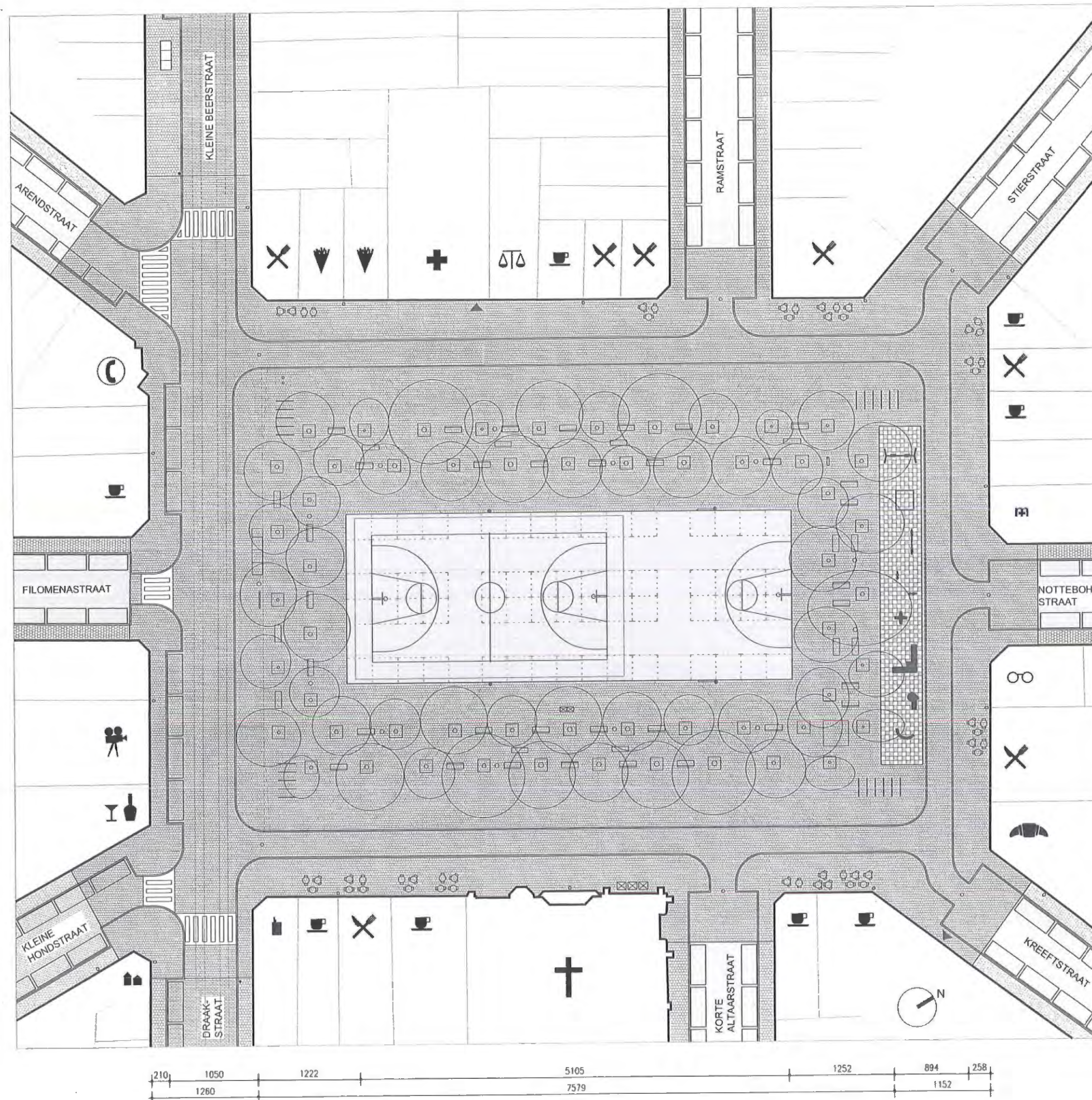

5.1 PLAN BESTAANDE TOESTAND 1/500

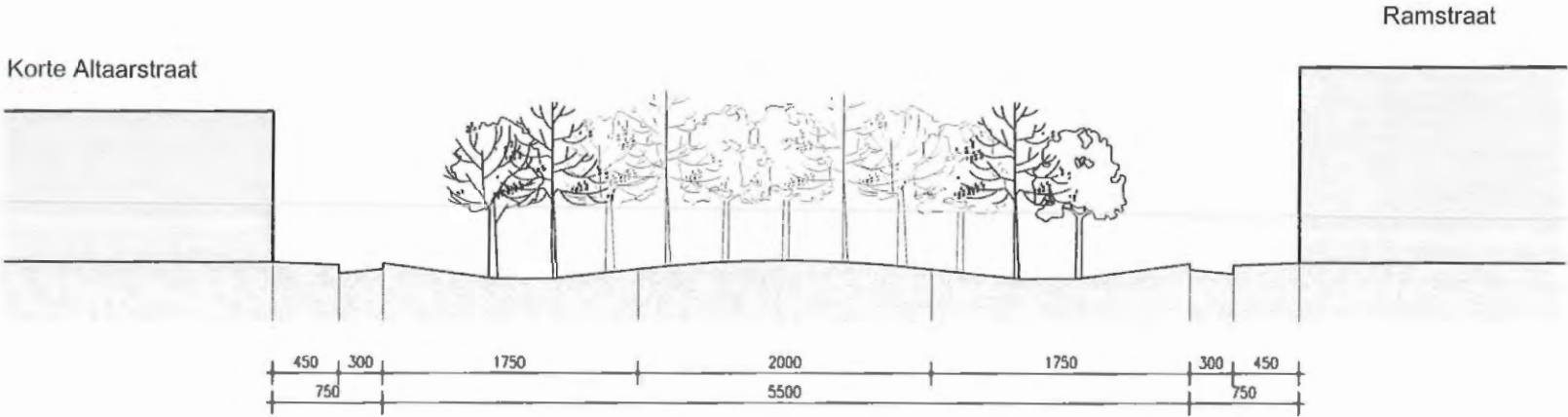
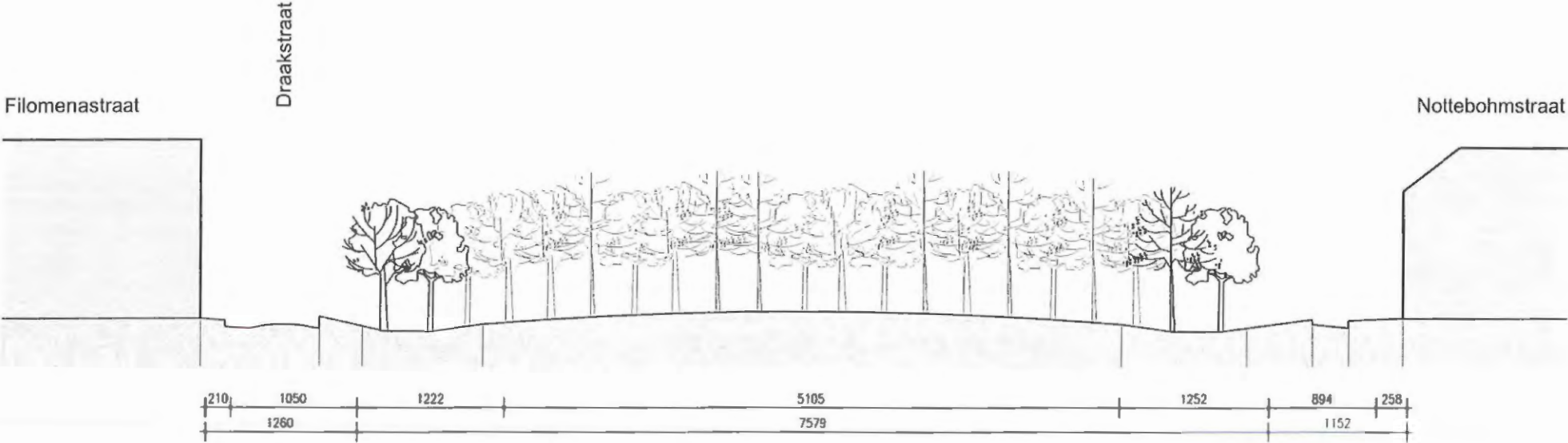

5.2 PLAN NIEUWE TOESTAND (1/500)

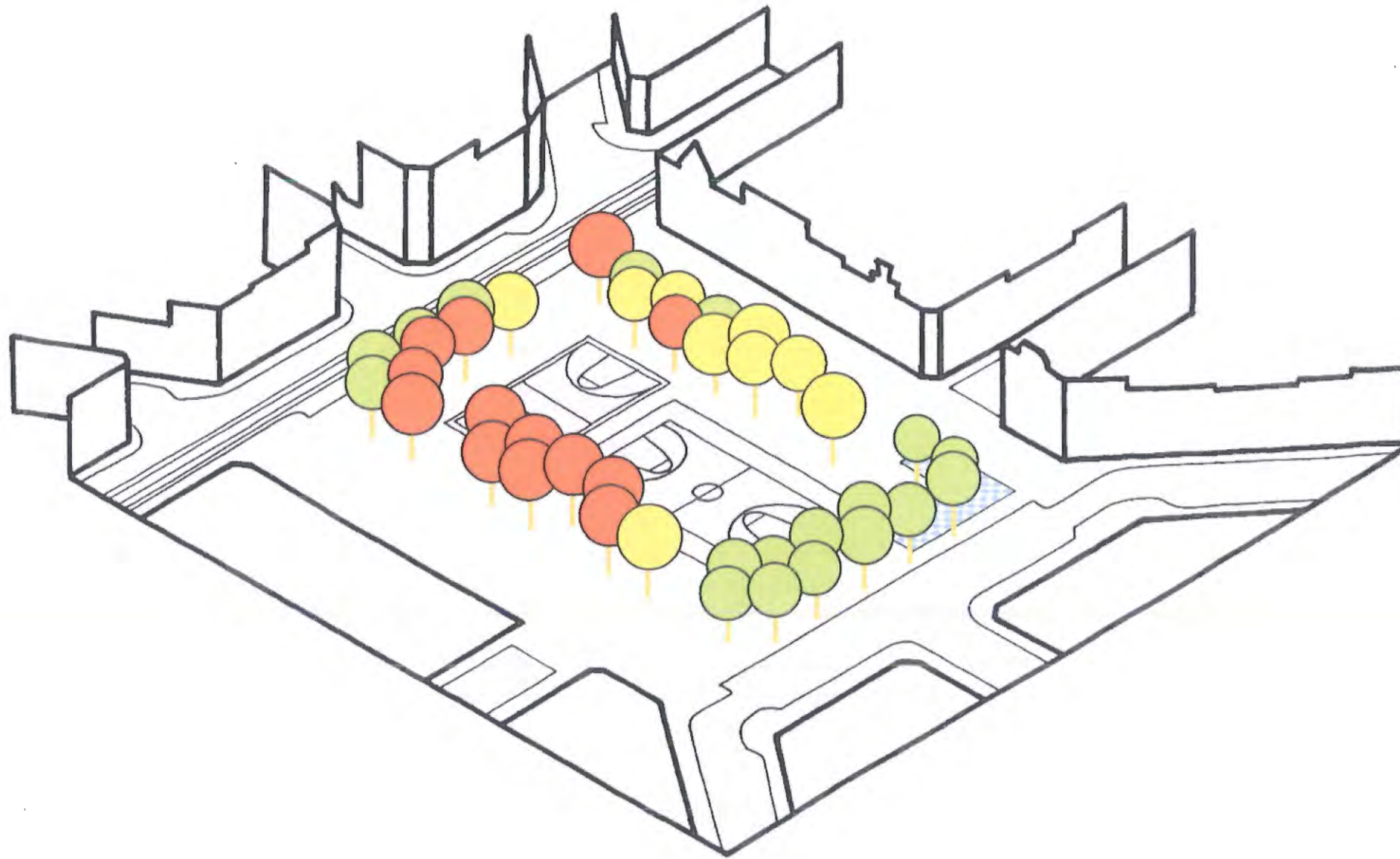

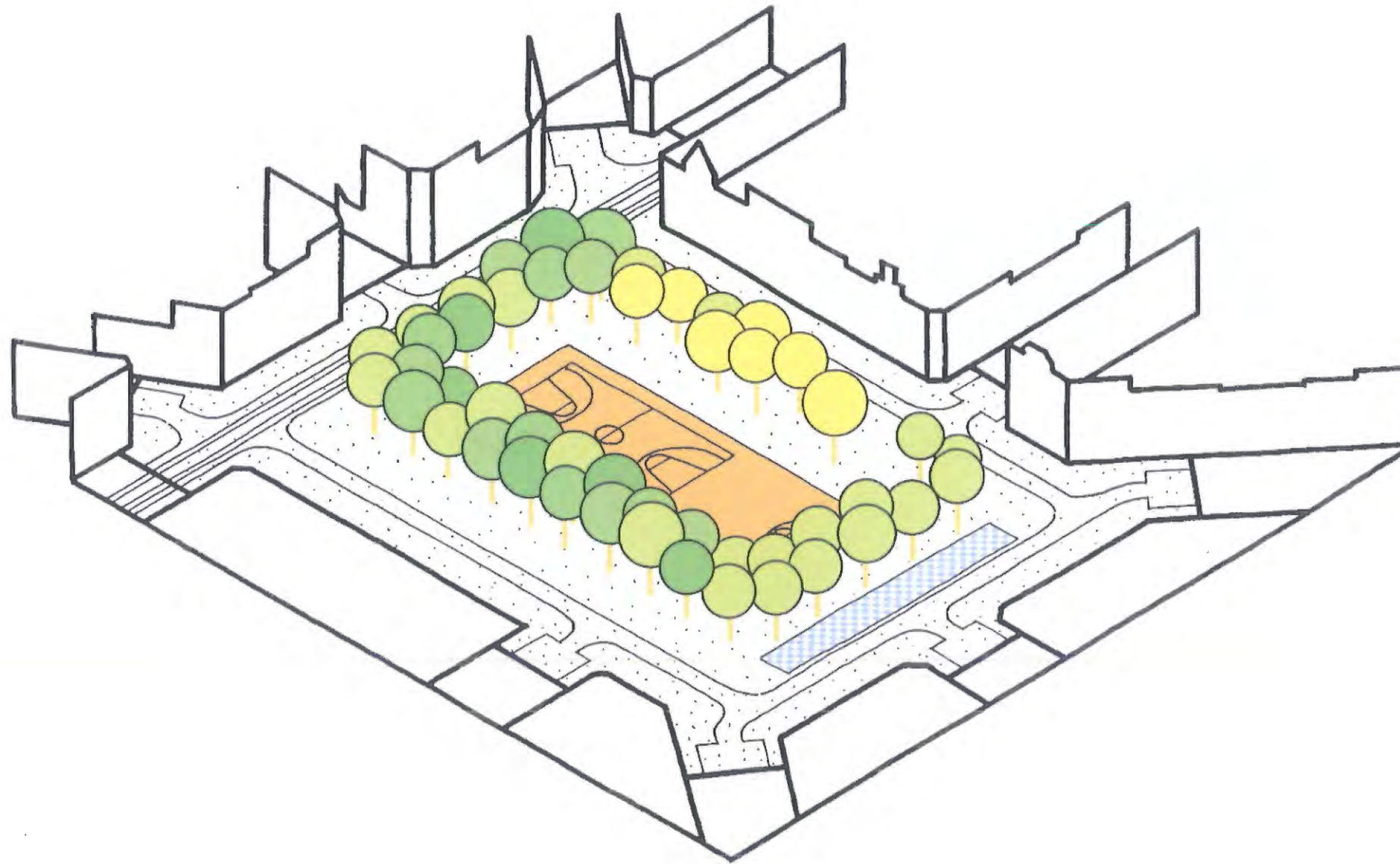

6 STAPPENPLAN

Vanuit de analyse van de toestand van de bomen en rekening houdend met de wens van de buurt voor een maximaal behoud van deze bomen, stellen we het volgende stappenplan voor. Op die manier kan een duurzaam stadsplein worden ontwikkeld.

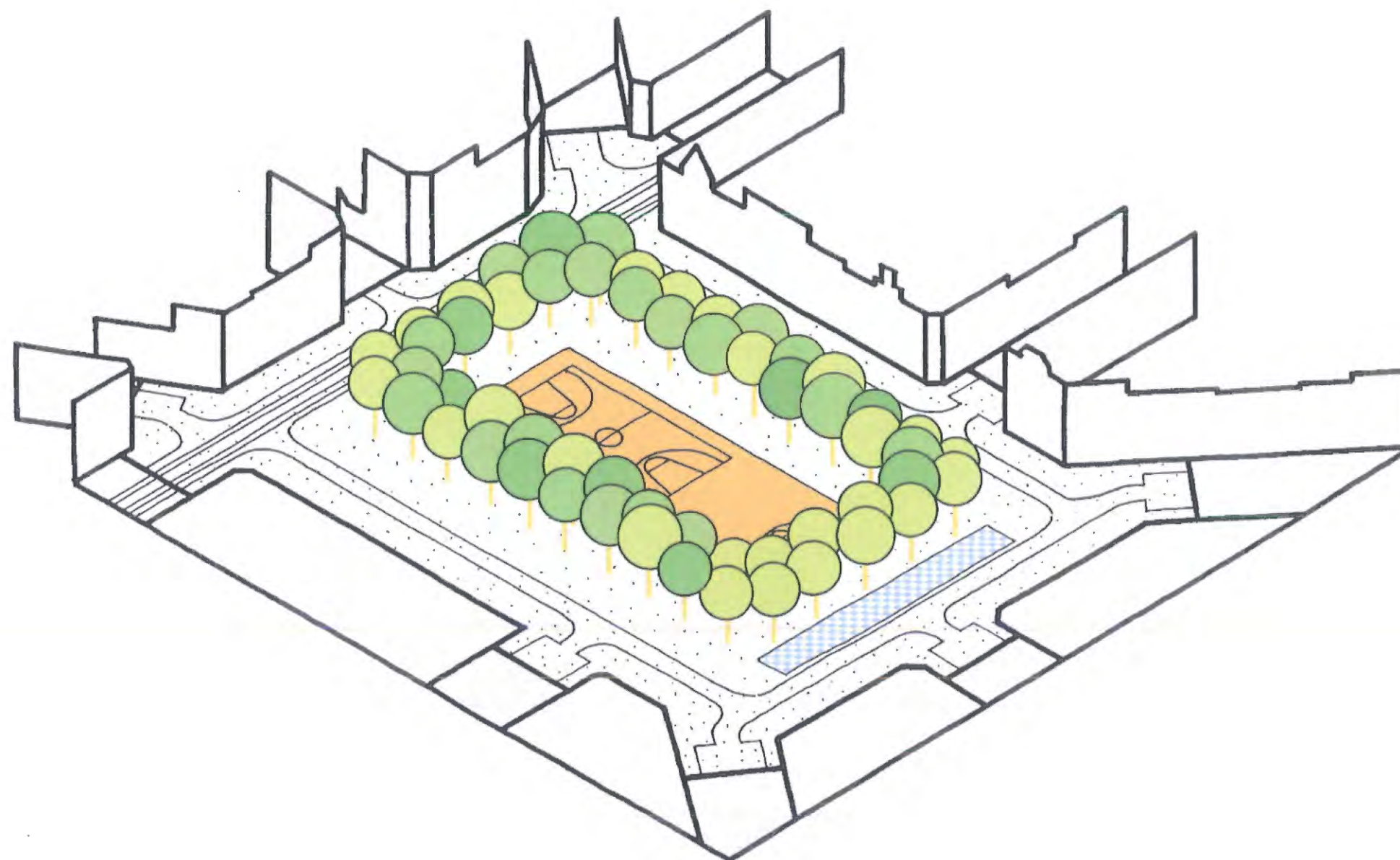

6.1 FASE 1 - 2005

- * Verwijderen van alle verharding van gevel tot gevel (tegels, klinkers, boordstenen, rubbertegels...)
- * Verwijderen van alle (losse) meubilair (banken, vuilbakken, betonbanken, speeltoestellen, verlichtingspalen, fietsbeugels, bushokje, telefooncel, glascontainers...) – wortelvoet, stam en kroon van niet te rooien bomen beschermen.
- * Rooien van bomen met slechte en matige conditie (alle bomen aan de kerk en 2 slechte en 1 matige boom aan de draakstraat, en 1 slechte aan de draakstraat, de goede bomen aan de Draakstraat blijven staan.)
- * Ter plaatse van gerooide bomen de steenpuinlaag verwijderen en afvoeren.
- * Uitgravingen voor boomaanplant, en het breken van ondergrond.
- * Bij de bestaande bomen: ploffen van grond, verluchtingsgaten maken, bemesting, kroonverzorging.
- * Voorbereiding voor nieuwe boomaanplant: boomplantsubstraat, bemesting, kluitverankering, deep-root geleiders, aerial tube.
- * Bomen aanplanten, verschillende soorten.
- * Boomroosters en beschermers plaatsen.
- * Aanleg van kasseivlakken met onderlagen en boordstenen.
- * Aanleg van poreuze asfaltvloer met coating.
- * Aanleg van rubbervloer.
- * Plaatsen van speeltoestellen.
- * Halteplaats, zitbanken, vuilnisbakken, fietsstalling, verlichting, verdwijnpalen, glascontainer, drinkfontein.

6.2 FASE 2 - 2010

- * Verwijderen van kasseilaag in zone met te rooien bomen.
- * Wegnemen van alle losse meubilair in diezelfde zone (om te recupereren).
- * Rooien van bomen aan Ramstraat, de 2 nog goede bomen blijven wel staan.
- * Ter plaatse van de gerooide bomen de steenpuinlaag in de bodem verwijderen en afvoeren
- * uitgravingen boomaanplant, nodig breken van de ondergrond.
- * Bij de bestaande bomen (kant speelzone): kroonverzorging.
- * Voorbereiding voor nieuwe boomaanplant: boomplantsubstraat, bemesting, kluitverankering, deep-root geleiders, aerial tube.
- * Bomen aanplanten; verschillende soorten door elkaar.
- * Boomroosters en beschermers plaatsen; beschermers kunnen eventueel gerecupereerd worden van de eerste fase.
- * Terugplaatsen van kasseien in de zone met onderlagen en boordstenen.
- * Terugplaatsen van los meubilair.

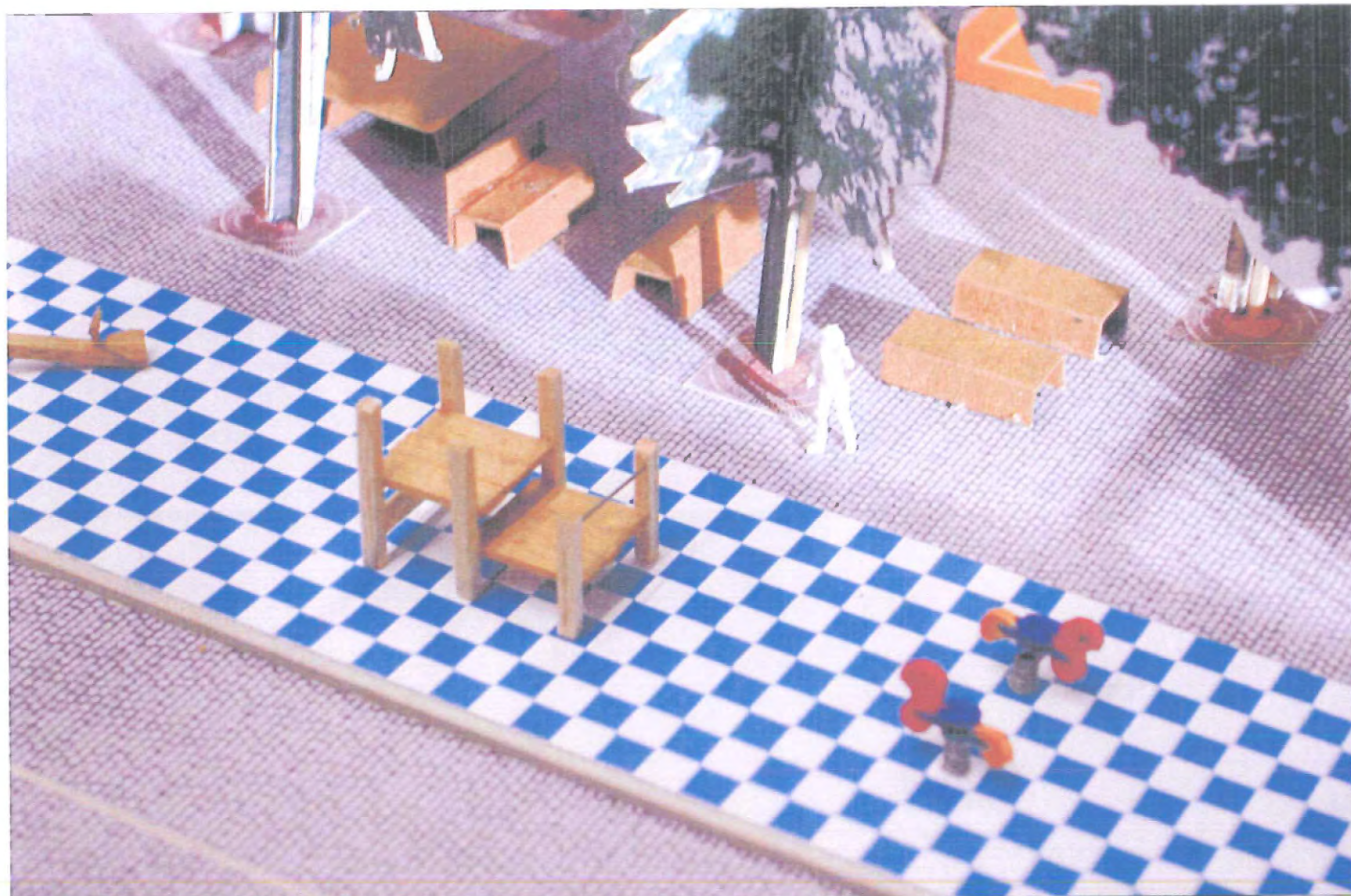

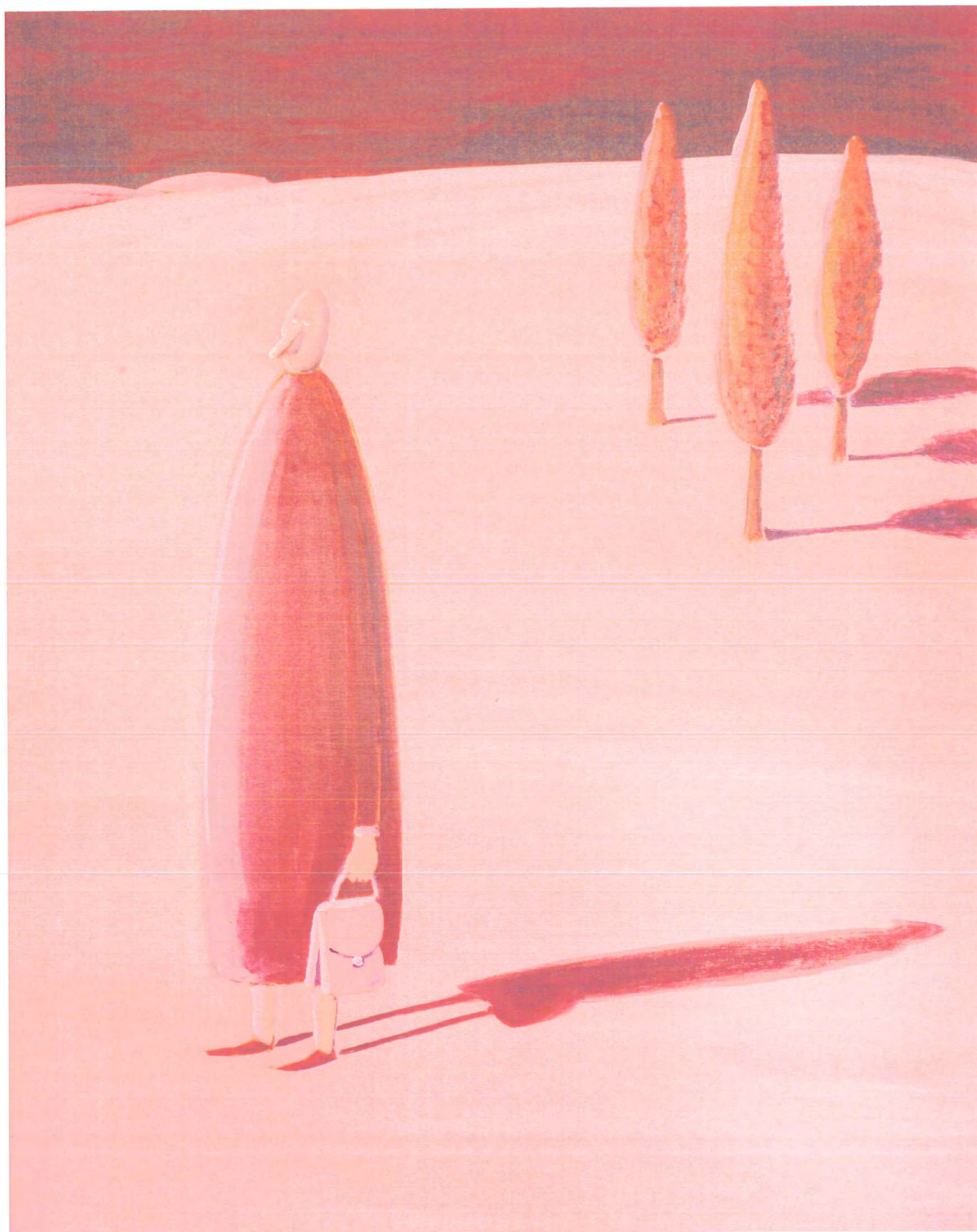

7 KUNSTINTEGRATIE

De inplanting van 'kunst' op de Dageraadplaats dient bescheiden te gebeuren. Om hedendaagse kunst 'aanvaard' te laten worden door de multiculturele gebruikers van het plein dringt een geïntegreerde aanpak zich op.

Er dient een gelijkaardige procedure als het project 'een hart voor de wijk' waarbij harten in de bomen werden gehangen, of als de selectie van het beeld uit het Midden-heim gevolgd te worden.

De selectie en de keuze van de kunstenaar en de creatie van zijn werk dient vanuit en samen met de wijkbewoners te gebeuren. Anders zal het kunstwerk niet gedragen worden door de buurtbewoners.

Met ZAZA, kunstenaar-cartoonist-schilder, kan er een project opgestart worden samen met de wijkbewoners. De voorkeur van ZAZA gaat uit om te werken met ouderen of kinderen.